

BIBLIOTEKA

F

844-32

M 36

GJIROKASTËR

SHTETI

XHA FER
MARTINI

*Fytyra
e miqësisë*

tregime

Pëllumbi përplaste krahët në ajër

Kishte rënë mbrëmja, një mbrëmje e butë dhe e ëmbël. Për pak kohë pushuan cijatjet e zogjve dhe ra një qetësi joshëse, që të dukej se nuk do të prishej kurrë. Dëgjohej veç gurgullima e ujit, që edhe ajo kishte diçka të veçantë, se lumi dukej si i lodhur. Shelgjet e verrinjte ndanë tij kishin ndehur degët e njoma mbi valë sikur donin t'i përkëdhelnin.

Ajo kohë që ndan ditën me natën është e vogël, zgjat pak dhe është vështirë të matet. Më mirë atë e përcakton ndërrimi i ngjyrave dhe i dritave, i zhurmave dhe i zërave. Fletët e verrinjve në pragmbrëmje marrin një ngjyrë të kaltër, të errët, kurse kurorat e plepave ende ruajnë një ndriçim të ëmbël, duken si të verdheme. Poshtë, ndanë lumit, nata sikur vrapon e ngjyrat ndërrohen më shpejt. Lumi tashmë nuk është i errët si natën, as si qumësht i bardhë, si ditën, por merr një shkëlqim disi të verdhë, dhe, aty-këtu, duken ca purrinj të kaltër nëpër të.

Pasi nata të jetë bërë sunduese, fillojnë cijatjet e zogjve dhe zhurmat e kafshëve. Lepujt kanë rënë të flenë, grumbulluar në strofkat e tyre me

njërin sy hapur e tjetrin mbyllur, po dalin shqar-
thi e dhelpira, nuselalat e vjedullat, derrat e egër
dhe, tutje, në thellësi të pyllit, ujqërit. Nata nuk
është prehje e qetësi për të gjitha qeniet e gja-
lla.

Gjethet e gjelbra të misrave, që gjatë tërë di-
tës kanë ndenjur të fishkura, gjallërohen e ma-
rrin jetë, presin puthjen e ëmbël të vesës. Kur bie
hëna, pikëzat e vesës duken si ca rruaza të vogla,
të verdha. Tërfili i bardhë në atë sheshin pranë
breglumis hap fletët, që dridhen vetiu. Nuk është
era, që i bën të lëvizin, por vrulli jetësor dhe një
hare e brendshme që ka qenë platitur nga vapa
e madhe. Më shumë se lëvizje, ajo e fletëve të
tërfilit është një dihatje e ëmbël, si një lutje për
lumturi, që vjen e fashitet afër mëngjesit.

Lëndina që shtrihet gjatë tërë rriedhës së lu-
mit është e mbushur me bar kali. Nga larg ajo
ngjan me një fushë bilardoje, kaq e rrafshët dhe
e butë është! Po në mbrëmje, duke ecur nëpër të,
dallon ato udhëzat e holla, që janë sajuar nga
këmbët e njerëzve, si vijat në pëllëmbët e duarve.
Ke dëshirë të ecësh zbathur në këtë lëndinë, të
prekësh barin e njomë me tërë shputat e këmbëve
që korenti i gëzimit të ta dredhë shpirtin. Mi-
dis lëndinës së bleruar kalon një rrjedhë uji e
pastër që në muzg, bëhet krejt e kaltër.

Sa herë vete aty, malli i fëmijërisë më ndez
të vrapoj këmbëzbathur. Matanë rrjedhës së
ujit shtrihet fusha. Në ato vende kisha lindur, aty
isha rritur, aty shërbeva si mësues për katër vjet
me radhë pasi mbarova shkollën pedagogjike, aty
u njoha dhe u dashurova me atë që tani është
bërë gruaja ime. Pas mbarimit të fakultetit, më
emëruan në qytet, po mua nuk më rrihet pa ar-
dhur shpesh. Gruaja e diali kishin shkuar që në
mëngjes në lagjen «Sushaj» matanë lumit, dhe

unë u kisha dalë para t'i prisja pikërisht në atë lëndinë. Ajo u duk me Andin për dore në urën e telit.

— Na prisje? — më pyeti gruaja sapo u afrua.

— Në këtë udhë të kam pritur gjithmonë, — i thashë.

Ajo buzëqeshi, dhe mua m'u duk se ishte pikërisht ajo buzëqeshja e takimit të parë. Vitet bëjnë të tyren, por buzëqeshjeve nuk kanë ç't'u bëjnë. Djali ka lindur në qytet dhe më shumë për këtë unë kam dëshirë t'ia tregoj vendet e mia të lindjes. Kjo dëshirë shpesh më kthehet në një këmbëngulje të çuditshme. E kapa Andin dhe e vura në krah.

— Ja, këtu kam kullotur lopët, — i thashë.

— Qumështin, që ne e marrim në dyqan, e bëjnë lopët.

Andi po vështronte lumin. Atë çast kishte dalë hëna nga qafa e malit dhe lumi vezullonte me ca reflekse të verdha.

— Babi, po lopa a hyn në lumë? — më pyeti ai.

— Hyn, si nuk hyn!

Një lakuriq nate, si një dardhë e madhe ishte varur kokëposhtë në një mollë që kishim pranë.

— U babi! Si rrika ky zog! — tha Andi i habitur.

— Është lakuriq nate. — i shpjegova. — Kështu rrinë ata, kokëposhtë.

Pyetjet e Andit nuk kishin të mbaruar, por atë çast pranë nesh vrushulloi një dhëlpër me një lepur të vogël në gojë. Lepuri nuk bënte as gëk, as mëk, sado që dukej se nuk kishte ngrordhur. Ia pashë sytë e trembur nën dritën e hënës. Ata sy shprehnin tmerr. Andi nuk e kuptoi ç'kishte ndodhur dhe unë nuk pata dëshirë

t'ia tregoja, se në përralla lepurushët mbrohen nga kafshët e mëdha si ariu, elefanti etj.

— Ikim, se është vonë, — tha gruaja, — na presin. — Po mua nuk më ikej.

— Vështroje fushën me lakra, — i thashë gruas

— E çfarë?! Fushë me lakra është!

Në të vërtetë nuk ishte vetëm një fushë me lakra dhe aq. Ngastra me lakra nga njëra anë kufizohej me pyllin e vogël të shelgut të bardhë, nga ana tjetër me gardhin e dendur të hideve. Lakrat natën, nën dritën e hënës, kanë një bukurri të veçantë. Tutje, përtej asaj ngastre, ishte një tjetër me bostanë. Me Andin në krah dhe me gruan që më vinte pas, u futa në një udhëz të ngushtë që shkonte ndanë gardhit të hideve. Kurorat e plepave ndanë asaj rruge ndriçonin sikur të ishin përflakur nga një zjarr i padukshëm.

Poshtë, në fund të asaj udhëze, është një burim, që fshatarët i thonë «shtonë». Sa herë isha flladitur në vapën përvëluese tek ajo shtonë! Sa herë kisha ngrohur duart në ciknën e dimrit! Se ajo verës e ka ujin akull të ftohtë, kurse dimrit të ngrohtë, lëshon ca avuj të bardhë, të bardhë, si një mjegull e dendur. Tani ujin e saj e kanë futur në një lug druri dhe që nga lugu ai bie në një gur të rrumbullakët. Në dritën e hënës grimcat e ujit duken si miliarda xixëllonja që prushiten rreth e rrotull gurit.

— Këtu qenka bukur, — tha gruaja.

— E kuptove më në fund, — i thashë dhe qesha që të mos e fyeja.

Andi hyri me gjithë sandale llapaçupa nëpër ujin e shtonës. Ai po bërtiste nga gëzimi, kur dikush, që prapa krahëve tanë, thirri:

— Ej, kush është aty?

Zëri ishte i trashë, por i ngrohtë. Unë e njoha

menjëherë atë zë, megjithëse kisha kohë pa e dëgjuar. Ishte roja e natës, Sherifi.

— Jam unë me gruan e djalin, — thashë.

Edhe ai ma njohu zërin.

— Ti, Xhelo, je? Po ç'paske dalë këndeje natën?

— A nuk jam rritur këtu?

Sherifi nuk foli, veç tundi kokën e ra tatëpjetë për të zbritur te ne. Është një burrë i gjatë, shpatullgjerë, me flokët krejt të thinjur, që i duken si bashkë leshi.

— Këtu je rritur, o të pastë Sherifi, — tha ai po me atë zë të ngrohtë e të dashur. — Bën mirë që nuk i harron këto vende. Ja, ma njohe dhe ta njoha zënë. Kjo është gjë e madhe, djalë!

U përqafuam me mall.

— Bën mirë që bie edhe djalin këndeje, — tha pas pak Sherifi si i menduar. — Ah, sikur të jentonte Banushi i shkretë!

Banush e kanë quajtur babanë tim. Atë e vranë njerëzit e beut. Këtë, natyrisht, e di edhe grua-ja. Ia kam treguar unë, ia kanë treguar edhe të tjerët. Por unë kisha dëshirë që t'ia tregonte Sherifi, dëshmitari i vetëm i asaj ngjarjeje. Sherifi sikur e kuptoi dëshirën time.

— Ka qenë korrik atëherë, — tha ai. — Misrat po na digjeshin për ujë, por uji ishte i beut. Unë e Banushi e bëmë me fjalë që natën ta futnim ujin në arat tona. Morëm shatat e drejt e te shtëna. Po na diktoi ai qeni, Kurt Kerri, qehajai i beut. Banushi ishte te sfrati kryesor, unë më poshtë, për t'i hapur udhë ujit. Dëgjova një zhurmë të mbytur. Shkova pas asaj zhurme. Kurt Kerri e kishte goditur Banushin me qytën e pushkës mu në kokë. Po Banushi ishte i fortë dhe e mbajti. E pushë vetë kur ngriti shatin dhe e goditi Kurt Kerrin mu në ballë. Gjaku, vuuu, qafi-

rit. Lëshoi një britmë si derri kur i fut thikën pas veshit. Po nuk thonë kot që bisha, kur plagoset bëhet më e rrezikshme. Ngriti pushkën dhe e qëlloi Banushin. Si bëri krimin, iku... Banushi ra sa gjerë-gjatë në ujin e shtonës... ja, mu aty, tek ai guri i rrumbullakët. Ti linde pas gjashtë muajsh, — më tha ai mua. — Tani vendi është bërë pëllëmbë e flori e ti bën mirë që i shikon këto vise.

Gruaja psherëtiu. Tregimi i Sherifit e kishte prekur. Në gropat e syve i shndritnin lotët. Sherifi vajti aty ku Andi luante me stërkalat e valëve. E mori në krah, i lëmoi flokët.

— Hajde të të japë gjyshi bostan, — i tha. Dhe me Andin në krah kaloi nëpër shtegun e ngushtë midis shkorreteve me lajthi e dushk dhe doli në udhëzën e butë të fushës. Unë dhe gruaja i ramë pas. Gruaja tani, siç dukej, ishte e gatshme të ecte tërë natën nëpër gjurmët e fëmijërisë sime. Ndanë ngastrës me bostan ishte fidanishtja e plepave. Nga larg, e larë me dritën e hënës, ajo dukej si gruri që është pjekur e është bërë gati për t'u korrur. Pranë këmbëve tona u ngrit fluturimthi një tufë mëllenjash. Ato zunë vend në pyllin e vogël me lajthi, që e kishim në krahun e majtë.

— Ja, tani do të të japë gjyshi zemër shalqini, — i tha Sherifi Andit.

Hymë në një kasolle të vogël, ngritur me ca dërrasa e mbuluar me furda. Në të kishte një shtrat prej dërrase. Aty rrinte Sherifi. Ai shtroi një batanije në sheshin e bleruar dhe na tha të uleshim. Nxori thikën dhe preu një shalqi të madh. Një pjesë të zemrës së shalqinit ia dha Andit e pjesën tjetër gruas.

— Hani, — na u lut, — ju bëftë mirë! Nuk vjedh njeri, po roja duhet...

Gruaja, siç dukej, e kishte mendjen tek ato

që kishte treguar Sherifi, se rrinte si e nemitur.

— Qenka shumë i ëmbël, babi, — tha Andi.

— Po, bir, — i përkëdheli prapë kokën Sherifi, dhe na tha neve: — Këto të ëmblat të kujtojnë të hidhurat.

Pastaj ai u ngrit, i erdhi rrotull kolibes së vogël. Nuk po e kuptonim se ç'donte të bënte. U kthye me një pëllumb të vogël në duar.

— Merre, — i tha Andit. — Veç mos e mbytesh, se është i vogël. Edhe ky ka nënë e baba dhe e kërkojnë.

Sherifi i lidhi pëllumbit një gjalmë për këmbë dhe pas gjalmit një krande jo të trashë.

— Luaj tani, se nuk të ikën dot, — i tha djalit dhe u kthye nga ne. Na vështroi në sy pak si gjatë. Tha:

— Ky tani ka moshën për të luajtur me pëllumba, por, kur të rritet, duhet t'i mësojë këto histori.

— Do t'ia tregojmë, — sikur nxitoi ta siguronte gruaja ime.

— T'ia tregoni, po, — ngulmoi ai. Ka histori që njerëzit e mësojnë në shkollë. Po të gjitha nuk vihen aty.

Në rrugë u dëgjua një zhurmë këmbësh. Dikush ecte në rrugën midis gardhit të hideve e plepave të bardhë. Zhap-zhup, bënin këmbët e tij. Sherifi i qepi sytë në gjysmerrësirë.

— Qenka Merko Zepaj, — tha ai.

Ishte një bashkëfshatari ynë, në një moshë me Sherifin.

— Mbeti pa djalë Merkoja i shkretë, — tha Sherifi si me dhembje për të.

Ai vuri re tronditjen në sytë e mi e të gruas. Me një buzëqeshje të vrerosur tha:

— Jo, ore, jo! Nuk i ka vdekur djali. Atje, në Tiranë, është... Foli edhe në televizor një na-

të, e pashë... Goxha burrë kështu, në të parë... S'mora vesh se ç'tha, por djemtë më thanë se foli për një vend andej nga Afrika. Po, ore, mund të flasë ai për një vend andej nga Afrika, por këtu, në fshatin e lindjes, ka pesëmbëdhjetë vjet që nuk ka shkelur. S'i ka parë babanë e nënën, bashkëfshatarët, fshatin, lumin shtonën. Pse, të gjallë ma quan ti atë? Ore, po vdekja nuk është veç kur mbulohesh me dhé! Ka edhe vdekje për së gjalli, dhe kjo është më e keqja...

— Ke të drejtë, — i thashë, megjithëse më dukej sikur e tepronte pak.

— E ka fajin shkolla e madhe, — thumboi gruaja. Ajo kështu më thoshte mua shpesh dhe kësaj radhe me një gur deshi të vriste dy zogj.

— Shkollë për së prapthi? — u nxeh Sherifi.

Ai tundi krifën e bardhë të flokëve dhe ato çaste m'u duk si luan i egërsuar. U ngrit për të luajtur me Andin. Ne e kuptuam se nuk donte ta zgjaste më.

— Or xhani i gjyshit, — i foli butë e ëmbël Andit, — a e lëshojmë pëllumbin? Të thashë, e pret e ëma. Po ta mbash shumë, ajo do të bëhet merak e do të dalë për ta kërkuar. Po ruk e gjeti, do të fillojë të qajë.

— Qajnë pëllumbat, xhaxhi? — e pyeti Andi.

— Qajnë, si nuk qajnë?! Edhe guri e druri qajnë, more bir, e jo më gjëja me shpirt... Dhemb e shkreta zemër... E lëshojmë tani?

— E lëshojmë, — tha djali.

Andi ia zgjidhi vetë gjalmin dhe, si e mbajti disa çaste në duar, e lëshoi pëllumbin. Pas pak pëllumbi përplasi krahët e fluturoi drejt qiellit.

— Shkoi te mami i vet, — tha Andi me qejf të madh.

Mbetëm një copë herë duke e vështruar pëllumbin që përplaste krahët në ajër.

Zbutësi i kanunit

Hajdar Murati rrinte në krye të vendit, mbështetur pas gurit të oxhakut. Cigaret i ndizte njëherën pas tjetrës. E reja, që hynte dhe dilte në dhomë, e kuptonte shqetësimin e të vjehrrit dhe i vinte keq.

— Të të bëj një kafe, baba? — e pyeti ajo.

— Më bjer takëmin ta bëj vetë, — tha ai.

Pranvera kishte ardhur, por ende bënte ftohtë. Hajdar Murati ngrihej nga shtroja, shkante te dritarja dhe shikonte thanën që kishte lulëzuar. Sesi i vinte... «Si është kjo jetë», mendoi. «Çfarë prisja unë dhe çfarë më doli.» Hajdar Murati i gëzohej kohës së mirë, pranverës që po vinte. Shpesh dilte në arë, gërmonte me bel dhe merrte një grusht dhe. E shtrëngonte në duar. Ftohtë, ende nuk është bërë për farë, mendonte. Po toka duhej pluguar dhe bërë gati. Ai nuk kishte qe, po do të shkante te Mustafë Sara e do t'i thoshte t'i bënin qetë pendë, se edhe Mustafa kishte vetëm një ka.

Hajdari atë ditë, së bashku me të birin, Fat-riun, nxorën plehun nga ahuri, mbushën koshat dhe i çuan në arë. Dyzet kosha pleh, numëroi pla-